

Foto: alp-studio-unsplash

‘De weg naar inclusie bouw je samen’

Het verhaal van twee
competentiebegeleiders

Linda De Cuyper en Stéphanie Van Eyen

In 't kort

Twee competentiebegeleiders vertellen hoe ze sinds de komst van het M-decreet en de regionale ondersteuningsnetwerken mee bouwen aan inclusief onderwijs. Ze nemen daarbij de rol op van procesbegeleider, stimulator, coach en verbindingsfiguur. Verbindend samenwerken met alle partners is daarbij de rode draad.

Linda De Cuyper is pedagogisch begeleider competentieontwikkeling binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Het credo 'Ik geloof in een toekomst met mensen die zich aanvaard, maar meer nog, welkom weten, die kunnen opgroeien in een omgeving waar talenten gestimuleerd worden, waar men op een veilige manier ook kleine kantjes van zichzelf leert kennen en ermee leert omgaan. Ik geloof in een toekomst met mensen die weten wie ze zijn, wat ze kunnen, in de rijkdom van verschillen, in samen, in kleine stappen. Ik geloof in keuzes krijgen en daardoor ook verantwoordelijkheid. Ik geloof in David die Goliath kan verslaan', dateert uit de beginperiode van Linda's loopbaan als leerkracht lager onderwijs in 1979, maar is voor haar actueler dan ooit.

Stéphanie Van Eyen is pedagogisch begeleider competentieontwikkeling binnen Katholiek Onderwijs Vlaanderen. Ze startte in 1992 als leerkracht in een secundaire school. Die ervaring leerde haar hoe belangrijk samenwerken met collega's is. Na enkele jaren maakte ze deel uit van een team leerlingbegeleiders, waar het een boeiende uitdaging werd om de zorg voor leerlingen mee vorm te geven. Net als in haar huidige job van competentiebegeleider was toen ook de dialoog met collega's een krachtbron.

Foto: pixabay

Competentiebegeleiders voor dummies

- M-decreet

Sinds de komst van het M-decreet in 2014 zijn er middelen voorzien om aan competentieontwikkeling te doen binnen onderwijs. De pedagogische begeleidingsdiensten kunnen met die middelen competentiebegeleiders inzetten zodat scholen optimaal kunnen omgaan met leerlingen met specifieke ondersteuningsbehoeften. De competentiebegeleiders doen dat op drie manieren: ze informeren over wat het M-decreet inhoudt, ze bieden ondersteuning op school- en klasniveau door leraar en school tips te geven en ze stimuleren samenwerking tussen scholen en leraren.

- Ondersteuningsnetwerken

Sinds de komst van de ondersteuningsnetwerken op 1 september 2017 is er een nieuw accent in de opdracht van competentiebegeleiders: ze staan ook in voor de expertiseontwikkeling in de ondersteuningsnetwerken. Een ondersteuningsnetwerk is een samenwerking tussen buitengewoon onderwijs, gewoon onderwijs, pedagogische begeleiding en CLB.

Om leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het gewoon onderwijs en hun leraren beter te begeleiden, is er vanaf 1 september 2017 een nieuw ondersteuningsmodel met regionale ondersteuningsnetwerken. Leerlingen met een (inschrijvings)-verslag of gemotiveerd verslag van bepaalde types kunnen voor ondersteuning terecht bij een regionaal ondersteuningsnetwerk. Scholen voor gewoon onderwijs bepalen eerst, samen met het CLB en ouders, de ondersteuningsnoden. De scholen leggen dan hun vragen tot ondersteuning voor aan het ondersteuningsnetwerk. De ondersteuner is verbonden aan een school voor buitengewoon onderwijs en kan ingezet worden voor zowel leerling-, leerkracht- als teamgerichte ondersteuning in de scholen van het gewoon onderwijs in het ondersteuningsnetwerk.

Bron: www.agodi.be, www.onderwijsvlaanderen.be

Linda en Stéphanie begonnen in 2014, bij de start van het M-decreet, te werken als pedagogisch begeleider competentieontwikkeling in de regio Mechelen-Brussel. Sinds 1 september 2017 kwam er een nieuw accent in hun begeleidingsopdracht door de ondersteuningsnetwerken. Hoe pakken zij het aan?

Dialogo en samenwerken als sleutelwoorden

Ook al is onze taak als competentiebegeleider de afgelopen jaren geëvolueerd, de rode draad blijft steeds dezelfde: via dialoog in concrete situaties de onderliggende noden van leerkrachten, directies en teams herkennen en vertalen naar handelen. Als competentiebegeleider willen we datgene wat moeilijk loopt, ontrafelen in haalbare acties. De grootste drijfveer is, om dit samen met leerkrachten, ouders, CLB en ondersteuners te doen. Voor een leerkracht kan de drempel om iets in zijn pedagogische of didactische aanpak te veranderen erg hoog zijn. Als competentiebegeleiders

brengen we dan een proces op gang waar plaats is voor feedback en ondersteuning. We merken dat op die manier zowel de durf, het zelfvertrouwen als de professionaliteit van die leerkracht groeit.

In de ondersteuningsnetwerken die in september 2017 opstartten, werken we als pedagogisch begeleider samen met het CLB, het gewoon en het buitengewoon onderwijs. Vanuit deze verschillende expertises werken we stapsgewijs aan de ontwikkeling van ondersteuning. Dit gebeurt vanuit het gezamenlijke doel: door samen te werken competenties versterken en impact op de klasvloer realiseren.

Rol van competentiebegeleiders in ondersteuningsnetwerken

In de samenwerking tussen gewoon onderwijs, buitengewoon onderwijs, CLB en pedagogische begeleidingsdienst binnen de ondersteuningsnetwerken hebben we als competentiebegeleider verschillende rollen:

Als competentiebegeleider willen we datgene wat moeilijk loopt, ontrafelen in haalbare acties.

1) Procesbegeleider: Vanuit een helikopterviewisie en als kritische vriend begeleiden we het vernieuwingsproces in de ondersteuningsnetwerken. We waken over een evenwaardige uitbouw van ondersteuning, waar plaats is voor gezamenlijk engagement, maar ook voor autonomie. De samenwerking in de ondersteuningsnetwerken gebeurt in co-creatie en noemen we verbindend samenwerken. Daaraan zijn voorwaarden verbonden zoals respect voor de gelijkwaardigheid van elkaars expertise en elkaars specifieke rol, vertrouwen en bouwen op wat werkt, samen zoeken naar oplossingen. We merken dat de enorme tijdsdruk soms een boosdoener is in het realiseren van deze voorwaarden, en dan is het onze rol als procesbegeleider opnieuw te komen tot een verbindende samenwerking.

Openheid is een sleutel tot succes.

- 2) Visie op inclusie stimuleren en bijsturen. We ondersteunen scholen bij het realiseren van een inclusief onderwijsaanbod. Wij kijken daarom met een inclusieve bril naar de werking van de ondersteuningsnetwerken. Via een professionaliseringsaanbod stimuleren we de visie op inclusie en sturen we het oog hebben voor participatiekansen bij.
- 3) Coach. De competentiebegeleider is ook coach. Omdat de ondersteuningsnetwerken uitgaan van een gelijkwaardig partnerschap, krijgt coaching een bijzonder karakter. Vanuit het samenwerken, het reflecteren en ontwikkelen met mekaar, zorgen we dat er aandacht is voor de noden van ondersteuners en coördinatoren van het ondersteuningsnetwerk. Zonder sturend op te treden, probeert de competentiebegeleider kansen los te weken voor individuele groei en autonomie.
- 4) Verbindingsfiguur. Competentiebegeleiders zorgen voor bruggen op verschillende vlakken. Soms is er bijvoorbeeld afstemming nodig met betrokkenen die werkzaam zijn in fase 0 en 1 van het zorgcontinuüm. We maken ook verbinding met partners buiten het ondersteuningsnetwerk zoals de reguliere pedagogische begeleiding, VDAB, zorgverstrekkers ...

Verbindend samenwerken, hoe doe je dat?

We merken dat als we interactief samen met leerkrachten, ouders, ondersteuners en CLB op weg kunnen gaan vanuit een gelijkwaardigheid, we kans hebben op succesvol verbindend samenwerken. Als alle betrokkenen elkaar respecteren in hun expertise en in hun vragen, als we elkaar vertrouwen geven en het engagement opnemen, dan lukt het om barrières te overkomen. De mooiste momenten van verbindend samenwerken kwamen tot stand als er veel luisterbereidheid was bij elke partij en openheid om eerlijk te zeggen wat men als mogelijk zag en wat

Het handelingsgericht werken is de spil van onze samenwerking rond leerlingbegeleiding.

niet. Daarom is het waardevol om bij een startvergadering van een ondersteuning alle partijen om de tafel te hebben, zodat iedereen zich vanuit zijn ervaringen, observaties en expertise kan engageren in de begeleiding van een jongere.

Samen op weg

Leerkrachten willen zorg dragen voor hun leerlingen, maar voelen zich soms machteloos tegenover de barrières waar leerlingen en zij zelf tegenaan lopen. We verfijnen dan samen wat de onderwijsbehoeftes van de leerling en ondersteuningsbehoeftes van de leerkracht zijn. In een volgende stap verbinden we er pas acties aan, die we in een later gesprek evalueren. Het is het samen doormaken van een proces, met tegenvallers en successen, met telkens weer andere dingen uitproberen, dat maakt dat iedereen echt betrokken is en dat iedereen het ook samen draagt.

Probeer uit in teamverband

Openheid is een sleutel tot succes. Daarnaast is ook de bereidwilligheid om in teamverband een aanpak uit te proberen cruciaal. Bijvoorbeeld, een leerling met motorische beperkingen die meerdere keren per dag moet geholpen worden om zich te verplaatsen, kan niet door de klasleerkracht alleen geholpen worden. Hier is hulp nodig in de vorm van een schema waarbij familieleden, klasgenoten of mensen uit het personeelsteam mee ingeschakeld worden. Afspreken wie, wat, wanneer en hoe doet rond het begeleiden naar en het wisselen van klaslokaal, kan dan een succesvolle actie zijn die vorm krijgt via gezamenlijk overleg. Voor een jongere in het secundair onderwijs met ASS die het moeilijk heeft met overgangen, is het belangrijk dat iedereen in zijn omgeving dezelfde aanpak heeft wat betreft structuur en verwachtingen bij die verschillende overgangen. Het is dan ook meer dan zinvol om met ouders samen te werken. Wat werkt thuis, wat is daar haalbaar en wat niet? Is het voor iedereen haalbaar? Lukt dit voor iedereen?

Elke school heeft haar overlegstructuren om dit te bespreken en zo duidelijk en praktisch mogelijk te maken voor alle betrokkenen. Heel wat scholen met een goede zorgwerking slagen erin om flexibel om te gaan met de bestaande overleg- en

We proberen als competentiebegeleider het belang van overleg en het welbevinden van de leerlingen telkens weer in de schijnwerpers te zetten.

communicatiestructuren om iedereen zo veel mogelijk te betrekken. Ondersteuners laten aansluiten bij een klassenraad kan bijvoorbeeld erg zinvol zijn.

In een sfeer van vertrouwen

Het klimaat waarin we overleggen is een belangrijke succesfactor. Is er voldoende openheid om samen na te denken? Hebben we respect voor ieders eigenheid en kunnen verschillende meningen aan bod komen? Gaan we transparant en consequent om met afspraken? Het lijkt misschien een bijkomstigheid of zelfs een tegenstrijdigheid, maar we merken dat humor een onmisbaar bindmiddel is tijdens overleg.

Kijk wat achter het gedrag zit

Veel scholen hebben vragen over omgaan met moeilijk gedrag. Het is dan essentieel om te zoeken naar wat er achter het gedrag van een kind zit. Op die manier kwamen we meerdere keren bij heel andere acties uit dan acties die alleen gericht zijn op het stoppen van het zichtbare ongewenste gedrag.

Bijvoorbeeld, een leerling die zijn huiswerk niet maakt, heeft in de eerste plaats geen uitbrander nodig, maar een onderzoekende houding van zijn leraar/ondersteuner. Hoe komt het dat dit kind zijn werk thuis niet maakt? Heeft het zin om dit kind thuis te laten werken, of moeten we zoeken naar een oplossing binnen de school(m)uren, naar een ondersteuning op maat die berust op wat wel lukt ...? Wat ligt er aan de basis van het gedrag? Een gesprek met het kind zelf en met de ouders is dikwijls heel verhelderend om die onderliggende nood transparant te maken.

Foto: pixabay

De ideale dag van een competentiebegeleider

Het is fijn als we op een school terugkomen nadat er iets is uitgetoetst wat werkt. Er zijn minder incidenten in de klas geweest, de leerkracht ziet het terug zitten, de leerling presteert wat beter of is gelukkiger ... Toch hoeft het niet altijd het succes te zijn dat onze dagen gelukkig maakt. Het is vooral de verbondenheid die dagen mooi maakt, het voelen dat mensen vertrouwen op en uitkijken naar elkaars bijdrage. Waardering maakt alles de moeite waard.

Zo was er bijvoorbeeld een school die zocht naar een manier om beter om te gaan met het moeilijk gedrag van een leerling. Eerst had men het gevoel dat de ouders geen betrokken rol zouden spelen. Tijdens het overleg bleek dat de ouders zich overweldigd voelden door de veelheid aan negatieve communicatie en

hiermee geen raad wisten. In overleg bekeken we dan wat moeilijke momenten waren. Er werd een dagstructuur afgesproken met aandacht voor die sleutelmomenten. Daarbij dachten we gezamenlijk na over de vraag: 'Wat heeft deze jongere nodig?' Zo kwamen we met behulp van de ouders tot een duidelijke dagindeling met een warm onthaal, een reflectiemoment, een mogelijke vluchtroute naar een stille ruimte en een manier om herstelgericht te werken. Dit werd door iedereen gedragen. Tijdens een tussentijdse evaluatie uitten de ouders hun waardering voor de inspanningen. Het kwam ter sprake hoe de sfeer thuis en op school positief veranderd was. Zoiets doet deugd, geeft zuurstof om samen verder op weg te gaan.

Onlangs namen we deel aan de zorgweek van regio Mechelen-Brussel. Samen met ongeveer 350 zorgco's, coördinatoren van de ondersteuningsnetwerken, collega's uit het buitengewoon onderwijs en collega's pedagogisch begeleider dachten

we na over hoe de weg naar meer inclusie vorm kan krijgen. Het ervaren van elkaars passie voor goed onderwijs, is inspirerend.

Wat als ... de leerkracht ergens tegenaan botst?

Leerkrachten lopen soms tegen zaken aan als ze inclusief onderwijs willen realiseren. Competentiebegeleiders gaan daarmee aan de slag.

Aandacht vragen voor het welbevinden van leerlingen

Op school moeten leerkrachten altijd een evenwicht vinden in het nastreven van cognitieve en sociaal-emotionele doelen. Het vraagt heel wat reflectie van een leerkracht om elke leerling te geven wat hij nodig heeft en met hoge verwachtingen op weg te gaan, ook al staan de sociaal-

emotionele doelen soms sterker in de focus dan de cognitieve doelen. Soms hebben ouders andere verwachtingen dan de leerkracht, zijn er collega-leerkrachten die zich gebonden voelen aan een vast programma of zijn er kinderen die willen aansluiten bij hun leeftijdsgenootjes. Dat maakt het niet altijd gemakkelijk om als leerkracht voor bepaalde doelen te gaan. Er is dan nood aan afstemming.

We proberen als competentiebegeleider het belang van overleg en het welbevinden van de leerlingen telkens weer in de schijnwerpers te zetten. We zijn er ons goed van bewust dat alles begint bij een brede basiszorg in een krachtige leeromgeving waar plaats is voor zich goed voelen en voor het leren.

Tijd geven om te zoeken

Het vraagt tijd en organisatie van een school om de (zorg)leerkracht of leerlingbegeleider de kans te geven om op zoek te gaan naar de noden van de leerling en naar wat ondersteuning kan betekenen. Meestal hebben leerkrachten al veel geprobeerd. Het is voor hen niet altijd makkelijk om los te durven komen van

vaste stramien en omdat ze iets op een bepaalde manier gewoon zijn. Het samen kunnen uitwerken en uitproberen van een nieuwe aanpak kan geruststellend zijn en kan meer zekerheid geven. We gaan dan in dialoog met hen en hebben aandacht voor wie de ondersteuning mee kan dragen, wie of wat er nog kan helpen. Dit is een belangrijke stap in een ondersteuningsoverleg.

We merken dat co-teaching een dankbare vorm van lesgeven is om samen met een andere collega te groeien. Daarnaast kunnen ondersteuners ook vanuit hun specifieke insteek naar de leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het klasgebeuren nieuwe, algemeen bruikbare inzichten geven. Bijvoorbeeld, een agenda invullen met kleuren, ter ondersteuning van een leerling met ASS, kan voor iedereen gebruikt worden om het leren organiseren te vergemakkelijken.

Samenwerken met ouders

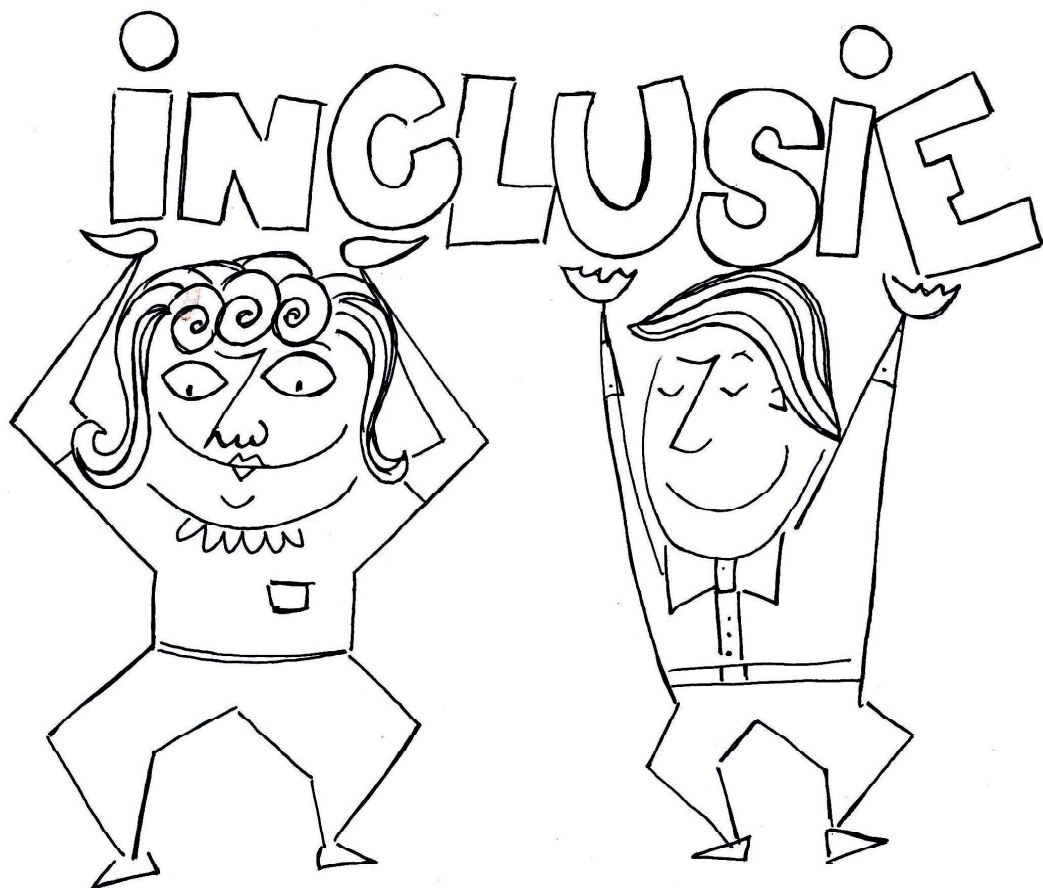
Ouders zijn een onmisbare partij als het gaat over de begeleiding en ondersteuning van kinderen of jongeren. Het is belangrijk om ook samen te werken met hen. Het

Het is essentieel om te zoeken naar wat er achter het soms moeilijke gedrag van een kind zit.

expliciet uiten van verwachtingen van de verschillende partijen voorkomt latere misverstanden. Het samen maken van afspraken in plaats van het opleggen van regels, brengt een betrokkenheid en een gedeelde verantwoordelijkheid met zich mee. Als ouders weten wat er gebeurt met en rondom hun kind en ook actief deelnemen aan het bespreken van doelen en acties, is er een gedeelde verantwoordelijkheid. Dat geeft gedeelde zorgen en gedeelde vreugde.

Bijvoorbeeld, een verteltas meegeven naar huis kan voor een kleuter met een ontwikkelingsachterstand of een kleuter die op een negatieve manier veel aandacht vraagt van de leerkracht en van de ouders, ervoor zorgen dat de taalontwikkeling vooruitgaat of dat ouders op een positieve manier aandacht geven aan hun kind. Een

gezelschapsspel dat in de school aangeleerd wordt, kan de leerkracht ook doorgeven aan de ouders, die dan samen met hun kind meer betrokken uren kunnen doorbrengen. Door de samenwerking tussen school en ouders is er een gevoel van samenhang en van gelijkwaardige verantwoordelijkheid. In de evaluaties met ondersteuners en school proberen we als competentiebegeleider steeds de ouders er zo veel mogelijk bij te betrekken.

Op zoek naar openheid

Als leerkrachten berusten in de vaststelling dat een bepaalde maatregel niet werkt, loopt het vast. Het helpt dan om actief te bevragen hoe het anders kan en te zoeken naar openheid en dialoog om alternatieven uit te proberen. Dit schept nieuwe perspectieven. De samenwerking tussen ondersteuners, pedagogische begeleiding, CLB, school en omgeving is in het omgaan met barrières onmisbaar. We moeten samen zorgen voor een brede basiszorg, een preventieve aanpak waarbij het hele team betrokken wordt en waarin het hele team gelooft.

Evolutie leren zien

Soms zijn leerkrachten vertwijfeld omdat ze geen vooruitgang zien bij hun 'zorgenkinderen'. Toch is het dikwijls wel zo dat er evolutie is. Leerkrachten helpen om die evolutie te zien door de beginsituatie te vergelijken met de huidige situatie, in plaats van een vergelijking te maken met het uiteindelijke doel, maakt dikwijls het verschil tussen opgeven en doorzetten. Klasobservatie aan de hand van concrete vragen als 'Hoe dikwijls stelde deze moeilijkheid/ uitdaging zich

eerst en hoe is dat nu?' en 'Hoeveel juiste antwoorden waren er eerst en hoeveel is er nu al juist?' geeft leerkrachten een bewuster zicht op de evolutie die er is. Een extern persoon die dit bevestigt, geeft dikwijls een extra boost.

Collega-competentiebegeleiders zijn belangrijk

Soms vlot het niet zo goed, bijvoorbeeld als we voelen dat mensen een kind hebben opgegeven of zeggen dat een kind niet thuishoort in de school. Als we voelen dat de dialoog tussen de verschillende partners niet uitgaat van ontwikkelingsgericht, handelingsgericht werken. Mensen verliezen het perspectief om na te denken over wie, wat, hoe en met welke hulp men verder kan als er geen bereidheid is om samen te zoeken naar onderwijsnoden en ondersteuningsbehoeften. Dat komt omdat men bang is om te falen, omdat men zich onbekwaam of te moe voelt, omdat men geen extra belasting erbij kan nemen ... Soms zitten mensen ook met heel verschillende verwachtingen aan tafel, bijvoorbeeld ouders die graag hebben dat er aan cognitieve doelen gewerkt wordt, terwijl de leerkracht het sociaal-emotioneel omgaan met anderen eerst nog meer in de focus wil zetten.

Als het niet zo goed vlot, is het fijn om te kunnen overleggen met collega-competentiebegeleiders. Zij luisteren en kijken vanop een afstand waardoor we vaak nieuwe inzichten krijgen. Soms nemen we ook samen met een collega-competentiebegeleider een begeleiding op, wat erg verrijkend is.

Uitdagingen voor de competentiebegeleider

Verbindend samenwerken is heel krachtig, maar is niet altijd makkelijk. Een belangrijke krachtbron is vertrekken van positieve elementen. Daar moeten we echt op inzetten. 'Wat lukte er al?', 'Wie kan ons helpen?', 'Wat maakt ons engagement haalbaar?' zijn belangrijke vragen. We moeten dat positief denken volhouden vanuit een doelgerichtheid waarbij we ook aandacht hebben voor de kleine stapjes. Daardoor kunnen we groeigericht denken en begeleiden. Daarbij is het belangrijk een waardeerende communicatie te gebruiken, want dat is een rijke voedingsbodem om groeikansen bij de verschillende partners te stimuleren. Het handelingsgericht werken is de spil van onze samenwerking rond leerlingbegeleiding.

Een andere uitdaging is voldoende gestructureerde momenten vinden om overleg te organiseren tussen de verschillende partijen. Het klasdoorbrekend werken, het teamteachen, het co-teachen, het samenwerken met gemeente-/stadsbestuur om opvang te creëren zodat leerkrachten en andere begeleiders kunnen overleggen tijdens of aansluitend bij schooluren, staat nog in de kinderschoenen. Dat vraagt om nog meer aandacht.

Als competentiebegeleiders vinden we dat investeren in tijd en mensen om goede zorg te bieden een prioritaire opdracht is voor de overheid. Dit is dé uitdaging voor vandaag en morgen!